

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ УКРАЇНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ
КАФЕДРА УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Філологічні зошити. Літературознавство:

ЗБІРНИК СТУДЕНТСЬКИХ
НАУКОВИХ СТАТЕЙ

ВИПУСК I

Рівне 2013

ББК 83
Ф 54
УДК 82

Філологічні зошити. Літературознавство: зб. студ. наук. ст. Вип. I / ред. кол. Б. М. Кир'янчук [та ін.]. – Рівне : РДГУ, 2013. – 123 с.

У збірнику вміщені студентські наукові розвідки, результати бакалаврських та магістерських досліджень з актуальних проблем українського літературознавства, теорії літератури, компаративістики та методики викладання української літератури. Матеріали збірника можуть бути використані науковцями, студентами, вчителями-словесниками.

Рекомендовано до друку рішенням кафедри української літератури
Рівненського державного гуманітарного університету
(протокол № 8 від 25 квітня 2013 р.)

Рецензент:

ШАНЮК В.І., кандидат філологічних наук, доцент (Національний університет «Острозька академія»).

Редакційна колегія:

БЕСТЮК І.А., кандидат філологічних наук, доцент;

КИР'ЯНЧУК Б.М., кандидат філологічних наук, доцент (головний редактор);

КИРИЛЬЧУК О.М., кандидат філологічних наук, доцент;

КРАВЕЦЬ Д.В., кандидат філологічних наук, доцент;

КРУПКА М.А., кандидат філологічних наук, доцент;

ТХОРУК Р.Л., кандидат філологічних наук, доцент;

ХОМЕЧА Н.А., викладач.

ЗМІСТ

АНДРОЩУК ЮЛІЯ Проза Миколи Хвильового у інтертекстуальному вимірі («Сентиментальна історія»).....	7
БЕЗНОСКО ЮЛІЯ Жанрові модифікації детективу в романі Василя Шкляра «Ключ».....	13
ГАЙДУК ОКСАНА Особливості розгортання теми родини в романі Олеся Ульяненка «Сталінка».....	18
ГУНТІК ОЛЬГА Кореляція теми «пропащої» жінки та ідеологічного героя у Панаса Мирного.....	25
ЗЕНЬ ПРИНА Мова художніх творів Івана Нечуя-Левицького й авторський принцип «золотої ряски».....	30
КОСТЮКОВИЧ ЯНА Рецепція села у творах «Синя книжечка» Василя Стефаника, «Мужицька смерть» Леся Мартовича та «Чічка» Марка Черемшини.....	37
КОШИНСЬКА ТЕТЯНА Художня модель соціуму в романі Володимира Винниченка «Лепрозорій».....	41
КУЗЬМИЧ ОЛЬГА Роман Василя Кожелянка «Конотоп» крізь призму постколоніального дискурсу.....	48
ЛАЗАРЧУК ЛЮДМИЛА Ніщанські мотиви у драматургії Володимира Винниченка.....	53
МАЙДАНЕЦЬ ОЛЬГА Український звичаєвий світ у романі Марії Матіос «Майже ніколи не навпаки».....	58
МЕЛЬНИК ВІКТОРІЯ Міфологема храму в поетичних творах 1920-1930-х років.....	64
МІНІЧ ОЛЬГА Мелодраматизм у структурі роману Люко Дашвар «Мати все».....	68
НОСЯР ВІКТОРІЯ Інтерпретація теми міста в романах В. Домонтовича «Без ґрунту» та «Доктор Серафікус».....	73

ПАНАЩУК ІРИНА	
Образ Іншого у романі Івана Франка «Перехресні стежки».....	78
ПАРХОМЧУК АНАСТАСІЯ	
Київські координати у вимірі українського мілітарного наративу.....	83
ПИЛИПЧУК ОЛЕНА	
Художнє осмислення проблем родинного виховання у повісті Ольги Кобилянської «Ніоба».....	87
ПРОЦИШИНА ЛІЛІЯ	
Прийоми конструктивізму в поезії Валер'яна Поліщука.....	92
РЕГРУТ ПАВЛО	
Становлення художньої манери Михайла Коцюбинського у ранній період творчості.....	98
РОЗЕМБОВСЬКА ЯНІНА	
Художні особливості роману Василя Слапчука «Дикі квіти».....	104
СОЛОНІНКО ГАННА	
Проект літературної історії України в прозі Юліана Опільського.....	108
СОПРОНЮК МАРІЯ	
Символізм хронотопу драми М. Жука «Легенда».....	113
ЮРАШКЕВИЧ ІРИНА	
«Чорнобильська трагедія – німа печаль на вустах України» (урок у 8 класі за новелою «Остання дійниця» Ольги Заїки).....	119

CONTENTS

ANDROSCHUK JULIA

Intertextual dimension of the M.Khvylyowy's Prose («The Sentimental Story»).... 7

BEZNOSKO JULIA

Genre modifications in the detective «Kluch (A Key)» by Vasyl Shklyar 13

HAIDUK OXANA

Features of family theme in the novel «Stalinka» by O. Ulyanenko 18

HUNTIK OLGA

Correlation of themes of a fallen woman and an ideological hero
in creative works of Panas Myrny 25

ZEN' IRYNA

Style of conversation Nechuy-Levitskiy's personages in creative works and
the writer's principle of the «golden duckweed»..... 30

KHOSTYUKOWYCH YANA

Reception of the village-life in «Little Blue Book» by V.Stefanyk,
«The Peasant is ding» by Les Martovych and «Chichka (The Blossom)»
by Marko Cheremshyna 37

KOSHYNSKA TATIANA

Fictional model of society in the novel «Leprosarium» by V.Vynnychenko..... 41

KUZMYCH OLGA

Postcolonial discourse of romance «Khonotop» by Vasyl Kozhelyanko..... 48

LAZARCHUK LYUDMYLA

Nietzschean ideas in drama by V.Vynnychenko..... 53

MAIDANETS OLGA

Ukrainian customs in novel by «It's vice versa almost never» Marija Matios..... 58

MELNYK VICTORIJA

Temple myth in poetry 1920-1930-ies..... 64

MINICH OLGA

Melodrama elements in the structure of the novel
«To be Possessed Everything» by Lyuko Dashvar..... 68

NOSYAR VICTORIJA

Interpretation of urban topic in novels by V. Domontovych
«Beyond the Soil» and «Doctor Seraphicus»..... 73

PANASCHUK IRYNA	
The image of the other in the novel of Ivan Franko «Perehresni stezky» («Cross paths»).....	78
PARKHOMCHUK ANASTASIJA	
Kiev coordinates as dimension of Ukrainian military narrative.....	83
PYLYPCHUK OLENA	
Artistic interpretation problems of family education in the story of Olga Kobylyanska’s «Niobe».....	87
PROTSYSHYNA LILY	
Strategy of constructivism in poetry of Valerijan Polishchuk.....	92
REHRUT PAVLO	
Formation of the artistic style in the early works of M. Kotsyubynskiy’s.....	98
ROZEMBOVSKA IANNINA	
Feature peculiarities of modeling the characters in the novel of V.Slapchuk «Wild Flowers».....	104
SOLONINKO HANNA	
Fiction project of Ukraine history in prose by Julian Opilskij.....	108
SOPRONIUK MARIA	
The symbolism of the time-space drama M. Zuk «Legend».....	113
YURASHKEVYCH IRYNA	
«The Chernobyl tragedy as the voiceless sadness of Ukraine» (materials on the Olga Zajika’s story «Ostannya Diynytsya (A last pail of milk)» for lesson of Literature in 8 Form).....	119

Ольга Майданець

Науковий керівник – канд. філол. наук Крупка М.А.

УКРАЇНСЬКИЙ ЗВИЧАЄВИЙ СВІТ У РОМАНІ МАРІЇ МАТІОС «МАЙЖЕ НІКОЛИ НЕ НАВПАКИ»

У статті розглядаються основні аспекти художнього функціонування українського звичаєвого світу у романі М. Матіос «Майже ніколи не навпаки». Автором переосмислюється міфологічний матеріал письменниці, глибинні пласти українського фольклору та міфології з біблійною символікою.

Ключові слова: фольклор, звичай, ритуал, міфологія.

In the article basic mode of the Ukrainian ritual world in novel «It's vice versa almost never» by M. Matios are examined. The author described and interprets mythological imaginary (transformed deep sphere of Ukrainian folk-lore and biblical mythological symbolism).

Key words: folklore, customs, ritual, mythology.

Творчість Марії Матіос презентує переосмислення міфологічного матеріалу, синтез глибинних пластів українського фольклору та міфології з біблійною символікою, проникливе освоєння традиційної культури. Авторка висвітлила історичні події крізь призму життя українських селян. У творах зображено Буковину з її культурно-етнічною своєрідністю та драматичною історією від часів Австро-Угорської імперії, Першої світової війни до середини ХХ століття. Художній світ постійно співвідноситься з реальною історією.

Сімейна сага М. Матіос «Майже ніколи не навпаки» – це оригінальне явище в нашому мистецькому житті, проте його рецесія обмежується лише принагідними рецензіями. Зокрема, дослідник Д. Дроздовський зазначає: «Це не роман.., а ще одна таємниця, епізодична пам'ять або й щось більше, що привносить невизначеність в уставлений для багатьох «критиків» «естетичний канон» укрсучліту»[1, 7]. Ю. Джугастрянська звертає увагу на особливості стилю: «Жодного зайвого слова – тільки вигострений, мов лезо, сюжет, різьблено-красномовні деталі, соковитий гуцульський колорит» [1, 5]. Наше дослідження стосується відображення звичаєвого світу, адже ключем до розуміння духовного світу та побуту гуцулів слугують їх звичаї та традиції, за якими й ховається загадка буття. Це своєрідна данина рідному краю, що зумів зберегти свою праісторію.

Назва роману вже несе в собі загадку, що закодована в потрібну метафору. Просто і афористично – «Майже ніколи не навпаки». Стверджувальне «ніколи» групується з обнадійливим «майже», «навпаки» (перевернутість світу) – з «не». Авторка порушує дієслово-зв'язку для того, щоб читач самостійно міг досягти потрібної істини.

Твір Марії Матіос складається з трьох мозаїчних картин: «Чотири – як рідні – брати», «Будьте здорові, тату», «Гойданка життя».

У першій частині розповідається про сім'ю Чев'юків. Саме з цього розділу читач дізнається про трагедію родини, яка втратила найменшого сина – Дмитрика, а згодом і самого господаря; про розбрат між братами – Павлом, Оксентієм та Андрієм.

Своїм романом «Майже ніколи не навпаки» письменниця доводить, що кожна родина і кожна особистість – це ансамбль відносин; авторка досліджує всю різноманітність стосунків, в які вступають її головні персонажі [3, 27].

Старші Чев'юки – Кирило й Василина, перебувають у шлюбі, який можна вважати стійким та щасливим, принаймні для сторонніх. Олекса Говдя так характеризує подружнє життя Чев'юків: «В Кирила громада дітей і внуків. Кирило в бік чужої жінки, окрім своєї Василини, ніколи голови не розвертає...» [5, 166]. Проте Василина не відчула, що Кирило любив до одруження Мариньку. Кирило завдяки багатому приданому дружини на багато чого не звертав уваги. Письменниця наголошує на тому, що не завжди тогочасні шлюби утворювалися через кохання, зазвичай це відбувалося з певної вигоди, за договором. Проте акцентуються і небуденні почуття героїв: Дмитрика і Петруні, Доцьки і Павла. Старший син і не дихав без своєї дружини. Докія любить свого чоловіка безмежно, навіть доглядає замість свекрухи його найменшого покаліченого брата. Їхню любов сама письменниця трактує як потайну: «Але Павло з Доцькою були якісь потайні, що мамі залишалася лише глибока лють та безсловесний подив, коли рановранці син із невісткою бралися до роботи так гостро, ніби хотіли швидше докотити день до вечора, аби разом ускочити у гарячу нічку» [5, 11].

М. Матіос розглядає родину як «мікропроекцію суспільства», де головний акцент робиться на сімейних стосунках – господарсько-виробничих та особистих. Авторка порушує гендерне питання розподілу ролей у подружжі, а саме: жінки демонструють покору, залежність, відданість, тоді як чоловіки виявляють домінантність, твердість і мобільність у стосунках з протилежною статтю. За традицією та звичаєвим правом чоловік виконує роль голови сім'ї, тому влада над рештою членів родини та важливі господарські компетенції зосереджуються саме в його руках: «...Отож Василина, не раз і не десять зітхнувши від жалю до себе й зо злості на Доцю, пішла по ворожках і знахарях, як наказав їй Кирило. Ослухатися чоловіка в їхній фамілії не було права» [5, 12]. Почесне місце господар займав і за столом, де збиралася вся родина: «...незвичними словами закінчив молитву старший Чев'юк і сів на своє місце. В голові стола» [5, 13]. Дружина виконувала традиційну роль хранительки домашнього вогнища. Життєвий колообіг побудований так, що вся важка щоденна праця виконувалась жінкою, що пригнічувало її індивідуальність.

Спільною справою для подружжя вважалося зачаття дитини, адже за народними стандартами «чоловічою турботою було здорове сім'я, а жіночою – витривале лоно. Ото й увесь спільний гешефт» [5, 9]. Народження дитини для буковинців – справа буденна, другорядна, адже вона не пов'язана з чоловічими турботами, а тому й не була важливою. М. Матіос зображує

жінку як «ретранслятор» знань та форм поведінки. Вона давала нащадкам перші уявлення про світ, і загалом виховання дітей лягало на її плечі. Проте з часом жіночі повноваження поступалися чоловічим, адже жінка розглядається як безправна особистість, яка в усьому повинна беззастережно коритися чоловікові.

Одне з центральних місць у творі займає морально-етична проблематика. Наскрізною є тема подружньої зради, яка у М. Матіос передбачає невідворотність кари за злочин. Найменший син Чев'юків, Дмитрик, розплачується за любов до заміжньої жінки і вмирає за неї, адже кожен із його убивць чинить згідно з власною вистражданою логікою. У свою чергу Петруня теж зазнає фізичної розправи з боку чоловіка. Над усім вивищується уражений гонор, пощерблена честь, котрі жадають помсти – байдуже чиєю кров'ю. Дослідниця О. Кісь зауважує: «Громадська думка засуджувала невірність дружини значно суворіше, аніж зраду чоловіка, а провину за перелюб народна мораль покладає головно на жінку, адже у народному світогляді вона постає як істота пристрасна та хтива, сповнена бажання тілесних утіх»[4, 144]. Сталева мораль гірського села, де панують «честь і гонор», приписує ненавидіти дружину, запідозрену в зраді, цькувати її щоденно й затято, й водночас користуватися нею – і в ліжку, і в господарстві. Письменниця демонструє гендерну асиметрію у нормативних моделях поведінки чоловіка та дружини в ситуації сімейного конфлікту. Вона говорить про те, що насильство чоловіка над жінкою толерується соціонорматичною культурою.

Трагічною видається доля Грицька Кейвана, який, повернувшись з війни, дізнався про зґвалтування своєї дружини військовим черкесом. У ті часи це була звична ситуація, адже на території України постійно перебували війська поневолювачів, які знущалися над місцевим населенням, а особливо жінками, яких не було кому захистити, адже їхні чоловіки теж воювали. Тому не маючи змоги помститися, Грицькова приборкана лють стає причиною ще однієї смерті: «Не Дмитрика між дошками гамселили дужі Грицькові ноги. Не Дмитрика. Черкеса умертвляв Кейван, гопасуючи підощвами по хлопцевих нирках. Умертвляв черкеса і двох його вилупків з Теофіліної утроби. Лють свою люту і нутрянний вогонь свій непогашений топтав. Мсту свою чорну» [5, 162]. Такі випадки теж засуджувалися громадою, викликали насмішки над сім'єю жертви, проте від них ніхто не міг уберегтися, адже під час війни норми моралі диктував переможець.

М. Матіос не оминає своєю увагою довічну проблему розподілу батьківського заповіту, яка постійно спричиняє розбрат між дітьми. Якщо детально розглянути використаний авторкою мотив, то можна простежити перегук твору «Майже ніколи не навпаки» з романом О. Кобилянської «Земля». За звичаєвим правом українців найбільша частина батькового статку має належати найстаршому синові, який посідає місце голови сім'ї, інші члени родини отримують частку майна, яку заповів батько. Зрозуміло, що такий розподіл не подобався обділеним дітям, тому вони вдавалися до різноманітних авантур. Так сталося і в родині Чев'юків. Андрій і Оксентій

вирішили обдурити сільського вїта, переписати заповіт на свою користь, залишивши старшого брата без землі.

У другій новелі – «Будьте здорові, тату» М. Матіос розповідає історію життя Петруні, а також описує традиції та звичаї гуцульського життя. Письменниця приділила значну увагу цьому герою, для того, щоб вмотивувати події першої новели, адже читач має зрозуміти дії та поведінку закоханої, але одруженої жінки.

Новела розпочинається з опису процесу підготовки до весілля. Оригінальні традиції, місцева говірка надає твору гуцульського колориту, української автентики. Авторка детально описує весільні традиції у Тисовій Рівні: у перший день всі п'ють та гуляють, а другий день стає доленосним, як в подальшому житті молодої пари, так і в житті батьків нареченої. Для того щоб підкреслити звичаї, колорит гуцулів, письменниця використовує фольклорні надбання – жартівливі весільно-обрядові пісні – співанки, які виконувалися під час ритуальних дій. Особливе значення у весільному обряді має кухоль з певним секретом: «Батько молодої підходить до столу, за яким сидять молоді. Молодий правою рукою бере дерев'яний келишок, вказівним пальцем закриваючи дно, а весільний батько тимчасом наливає в келишок горілку по самі вінця. Молодий зі словами: «П'ю до вас, тату» перехилиє келишок, не відпускаючи пальця від дна. Після того кладе келих на стіл, так само не відпускаючи пальця. А старший весільний батько знову наливає по вінця. І ось отут настає вирішальна мить ритуалу. Молодий, перехилиючись через стіл, зі словами «будьте здорові, тату!» подає батькові молодої наповнений келишок, тепер уже цілком прибираючи свою руку. Якщо наречена була незаймана, молодий вибирав для подяки її батькові келишок із цілим дном. Але якщо цнота її порушена, тоді в дію вступає секрет весільного ритуалу. Для цього, за звичаєм, у коморі батька біля цілого стояв іще один келишок, дерев'яне дно якого мало невидимий для ока отвір. Таку собі мініатюрну дірочку, через яку при потребі могла текти рідина. Як підтвердження того, що молодий узяв собі за жінку ту, в якій «дно» просвердлили до нього» [5, 91]. За народними уявленнями келих – це символ пристрасті, сексуальності; символ дівочої цноти, який «підтверджує не стільки гонор... молодої, скільки гордість і честь її батьків» [5, 90]. Для патріархальної і надміру забобонної гірської людини ці два поняття мали дуже велике значення, вони «..важать не менше, ніж мастки й статки» [5, 90]. Іван Варварчук обрав келих з продірявленим дном, що неймовірно вразило батька, адже він чекав подяки за свою єдину доньку. Любов батька до доньки повсякчас акцентується письменницею. Сам Гаврило зображується як господар на все село і, відповідно, зятя шукав хазяйновитого, багатого. Не бентежили батька і те, що наречений набагато старший, заспокоював себе, що так краще. Петруні було всього п'ятнадцять років та ніхто не звертав увагу на вік, адже традиційно дівчат видавали заміж рано.

У творі йдеться про відображення української традиційної моралі, за законами якої, наречена до шлюбу мала бути незайманою. Саме цнота

дівчини була ключовим критерієм її доброчесності та успішності на ринку наречених, а порушення цього табу призводило до серйозних моральних і соціальних санкцій та могло назавжди зруйнувати життя дівчини. Тому символічно назва новели перегукується з весільним обрядом і називається «Будьте здорові, тату».

Письменниця нетипово побудувала сюжет другої новели: спочатку створила інтригу пов'язану з Петрунею, а пізніше познайомила читача з самою героїнею, історією її заміжжя. Друга частина є передісторією першої, в ній прочитуються відповіді на всі питання, які виникали на початку твору.

Виявом національної звичаєвої свідомості є численні повір'я, прикмети, забобони, що стосуються різноманітних сфер людського життя, насамперед, родинно-сімейного укладу та господарської діяльності. Сільський колій Михайло Стринада завчасно попереджає Гаврила Дячука про природні зміни та сімейні неприємності: «Зима буде тепла. Видиш, яка тонка селезінка в свині?...скоро в світі щось має зробитися. Тепла зима ніколи не є на добре»[5, 79]

Таким чином, світоглядна естетика М. Матіос тісно пов'язана з поганським світовідчуттям, синтезованим із глибокою християнською вірою. Художня свідомість авторки активно трансформує у текст вірування, обряди, у яких простежується своєрідність дуалістичного світосприйняття буковинців.

Ще однією цікавою особливістю прози М. Матіос є бачення повсякденного реального життя як театру абсурду, апокаліптичного карнавалу. Це простежується на прикладі персонажів, які наповнені особливим психологічним станом і поглядами на всесвіт, що стали такими внаслідок трагічних подій у своєму житті, а також непоправних психічних травм. Ці люди змінилися у своїй сутності, вони почали бачити те, чого не бачать інші. Відомо, що так звані «юродиві» у давні часи вважалися святими. Для народу вони були носіями сакральних знань. У трилогії «Майже ніколи навпаки» таким персонажем є Маринька-богодуха, яка має оригінальні погляди на життя, принципи та цінності. До неї прислухаються, адже вона бачить значно більше, ніж інші, бо дивиться глибше, у серце людини. «Серце моє очі має, то й видить усе. Серце, коли любить, усе знає й чує без чужого розказу», – каже Маринька [5, 108]. Таким чином, вона доводить, що найголовніше в житті – це любов, і саме вона дає змогу бачити все таким, як воно є. У кожного персонажа є свій метод для досягнення «моменту істини». Для Мариньки – це гойдання, під час якого вона дізнається про все, що відбувається у світі.

У романі Марії Матіос «Майже ніколи не навпаки» відображено життя гуцулів, що будується за правічними законами.

Джерела:

1. Джугастрянська Ю. Три світи Марії Матіос / Ю. Джугастрянська // Бібліотечка «Дивослова». – 2012. – № 1. – С. 5-7.
2. Дроздовський Д. Український жорсандизм ХХІ століття /Д. Дроздовський // Дивослово. – 2009. – № 2. – С. 61-62.
3. Жила С. «...Кожна любов – інша...»: (літературно-мистецька вітальня як форма позакласного читання за романом Марії Матіос «Майже ніколи навпаки») / С. Жила // Українська література в загальноосвітній школі. – 2003. – № 2. – С. 25-29.
4. Кісь О. Жінка в традиційній українській культурі (друга половина ХІХ –початок ХХ ст.) /О. Кісь. – Львів: Інститут народознавства НАН України, 2008. – 272 с.
5. Матіос М. Майже ніколи не навпаки / М. Матіос. – Львів, 2007. – 176 с.